

הטוב הרע והמטרה

נתחיל בספור. שורשו של הספור מצוי במשנה הבאה. זו משנה הטווה השקפת עולם שלימה. אפשר לשבת ולפענחה את כל הזמן שיש לנו – לכן אני מבקש להתמקד בסיפא שלה המתחילה במילים: 'ואל יבטיחך יצרך':

אבות פרק ד

(כב) הוא [=רבי אלעזר הקפר] הֵיָה אֹמֵר, הַיְלֹודִים לְמוֹת, וְהַמֵּתִים לְהַחְיוֹת, וְהַחַיִּים לְדוֹן. לִידַע לְהוֹדִיעַ וְלַהֲנַדֵּעַ שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמְּבַיֵן, הוּא הַדִּין, הוּא עֵד, הוּא פֶּעַל דִּין, וְהוּא עֵתִיד לְדוֹן. בְּרוּךְ הוּא, שְׂאִין לְפָנָיו לֹא עוֹלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מִשׂוֹא פָּנִים וְלֹא מִקַּח שׂוֹחַד, שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַקְּשָׁבוֹן. וְאֵל יִבְטִיחֶךָ יִצְרֶךָ שֶׁהַשְּׂאוֹל בֵּית מְנוּס לֶךָ, שֶׁעַל כָּרְחֶךָ אִתָּה נּוֹצֵר, וְעַל כָּרְחֶךָ אִתָּה נּוֹלֵד, וְעַל כָּרְחֶךָ אִתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֶךָ אִתָּה מֵת, וְעַל כָּרְחֶךָ אִתָּה עֵתִיד לְתוֹן דִּין וְקְשָׁבוֹן לְפָנָי מְלַךְ הַמַּלְכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

השאלה היא: מה הקשר בין 5 'העל כרחך' לבין 'השאוול בית מנוס לך' שמובא קודם? האם תוכלו להעלות על הדעת קשר בין זה לבין המשנה שלמדנו בבקרים לפני שבועיים?

בבא בתרא פרק א

(ג) הַמְּקִיף אֶת חֲבֵרוֹ מְשַׁלֵּשׁ רוּחוֹתָיו, וְגֵדֵר אֶת הָרֵאשׁוֹנָה וְאֶת הַשְּׁנֵינָה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית, אֵין מְחַבֵּין אוֹתוֹ. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, אִם עָמַד וְגֵדֵר אֶת הַרְּבִיעִית, מְגַלְגֵּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל:

אז מה נאמר ביחס לעולם? הוא מקום טוב או רע? האם זו עמדה סובייקטיבית או שניתן להעלות עמדה ערכית בסיסית? ראו מחלוקת בית שמאי ובית הלל. במה הם חולקים ומה טיב ההסכמה ביניהם?

עירובין יג ב

תנו רבנן שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו:

מה פשר ההכרעה? מה ההבדל בין פשפוש למשמוש? ראו למשל פירושים אלו:

ריטב"א לעירובין

שם יפשפש במעשיו אמרי לה ימשמש במעשיו פל' יפשפש שייך לשעבר כדאמרין במי שיסורין באין עליו וימשמש שייך להבא שיזוהר מכאן ואילך לדקדק תמיד במעשיו ולהזהר בהם ולהזכירם על לבו תמיד וכענין שאמרו חייב אדם למשמש בתפלו כל שעה וחייב אדם למשמש בגדיו ע"ש ותו לא מדי:

שימו לב למסקנה שמגיע אליה הרמח"ל:

רמח"ל מסילת ישרים

ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, ואיכא דאמרי ימשמש במעשיו. ותראה ששני הלשונות הם שתי אזהרות טובות ומועילות מאד: כי הנה הפשפוש במעשים הוא לחקור על כלל המעשים ולהתבונן בו, הנמצא בהם מעשים אשר לא יעשו אשר אינם הולכים על פי מצות ה' וחקיו, כי כל אשר ימצא מאלה יבערם מן העולם. אך המשמוש היא החקירה אפילו במעשים הטובים עצמם, לחקור ולראות היש בענינם איזה פניה אשר לא טובה או איזה חלק רע שיצטרך להסירו ולבערו. והרי זה כמשמש בבגד לבחון הטוב וחזק הוא או חלש ובלוי כן ימשמש במעשיו לבחון תכונתם בתכלית ההבחנה עד שישאר זך ונקי. כלל הדבר: יהיה האדם מעיין על מעשיו כולם, ומפקח על כל דרכיו שלא להניח לעצמו הרגל רע ומדה רעה, כל שכן עבירה ופשע. והנני רואה צורך לאדם שיהיה מדקדק ושוקל דרכיו דבר יום ביומו כסוחרים הגדולים אשר יפלוסו תמיד כל עסקיהם למען לא יתקלקלו...

ועכשיו לענין – אז מה מה כל הענין? איזה ערך יש לעולם מבחינת האדם? ברור שרוב בני האדם לא יהיו מוכנים לוותר על העולם אחרי שנמצאים בו, אך האם ניתן למצוא מטרה שמלכתחילה? אז מה התכלית לפי היהודים? מוצעות לפניהם שתי אפשרויות מתוך מרחב גדול יותר. עמדתו של הרמח"ל מוצגת בהרחבה – אך חייבים לקרוא גם את המקור האחרון של הרב קוק.

רמח"ל - ספר דעת תבונות

(טז) אמר השכל - הטעם פשוט, והוא תלוי בתשובת שאלה אחרת, שהיא, למה רצה הבורא ב"ה לברוא נבראים?:
(יז) אמרה הנשמה - תשיב אתה לך ולי מלתא דשויא לתרווייהו:
(יח) אמר השכל - מה שנוכל להשיג בענין זה הוא, כי האל יתברך שמו הוא תכלית הטוב [=הטוב השלם] ודאי. ואמנם, מחק הטוב הוא להטיב, וזה הוא מה שרצה הוא יתברך שמו - לברוא נבראים כדי שיוכל להטיב להם, כי אם אין מקבל הטוב אין הטובה. ואמנם, כדי שתהיה ההטבה הטובה שלמה, ידע בחכמתו הנשגבה שראוי שיהיו המקבלים אותה מקבלים אותה ביגיע כפם, כי אז יהיו הם בעלי הטוב ההוא, ולא ישאר להם בושט פנים בקבלם הטוב, כמי שמקבל צדקה מאחר. ועל זה אמרו (ירושלמי ערלה פרק א, הלכה ג), "מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה [=מי שאוכל מה ששלא שלו מתבייש להסתכל בפניו]":

Comment [עק1]: ספר דיונים בתורת הקבלה ערוך כדיון בין השכל [המורה] לנשמה [התלמיד] בלשון שאינה קבלית. כנראה עריכה והרחבה של ספרו הקבלי כללי פתחי חכמה.

למה ברא הקב"ה את העולם? מהו 'חוק הטוב'? מדוע העולם שלנו כל כך מסובך? מדוע אין האל-נותן את הטוב וזהו? האם ההסבר הפסיכולוגי מספק אותך? מדוע?

לרמח"ל הסבר דומה מורחב יותר ושלם יותר. נסו להתמודד אתו. זכרו העקרון דומה לאמור לעיל.

רמח"ל - ספר דרך ה' - חלק א פרק ב - בתכלית הבריאה

א. הנה התכלית בבריאה היה להטיב מטובו ית' [=יתברך] לזולתו. והנה תראה, כי הוא לבדו ית"ש [=יתברך שמו] השלימות האמיתי המשולל מכל החסרונות, ואין שלימות אחר כמוהו כלל. ונמצא שכל שלימות שידומה חוץ משלימותו ית', הנה איננו שלימות אמיתי, אלא יקרא שלימות בערך [=שלימות יחסית] אל ענין חסר ממנו, אך השלימות בהחלט אינו אלא שלימותו ית'. ועל כן בהיות חפצו ית' להטיב לזולתו, לא יספיק לו בהיותו מטיב קצת טוב, אלא בהיותו מטיב תכלית הטוב שאפשר לברואים שיקבלו. ובהיותו הוא לבדו ית' הטוב האמיתי, לא יסתפק חפצו הטוב אלא בהיותו מהנה לזולתו בטוב שהוא עצמו שהוא בו ית' מצד עצמו, שהוא הטוב השלם והאמיתי. והנה מצד אחר, הטוב הזה אי אפשר שימצא אלא בו, על כן גזרה חכמתו שמציאות ההטבה האמיתית הזאת יהיה במה שינתן מקום לברואים לשיתדבקו בו ית', באותו השיעור שאפשר להם שיתדבקו. ואז נמצא שמה מצד עצמם אי אפשר שיתוארו בשלימות כשלימותו ית', הנה מצד התדבקם בו, יגיע להם באותו השיעור שאפשר ליתאר בשלימות ההוא ית', מצד היותם מתדבקים בו, וימצאו נהנים בטובה האמיתית ההיא, בערך שאפשר להם ליהנות בה. ונמצא היות כונתו ית"ש בבריאה שברא, לברוא מי שיהיה נהנה בטובו ית' באותו הדרך שאפשר שיהנה בו:

Comment [2ק]: ספר הנותן השקפת עולם שלימה ועגולה על תפיסת הרמח"ל את האדם העולם אלוקים תורה מצוות שחר עונש הנהגה ועוד.

מהי הדילמה העומדת בפני הבורא בבואו לעצב את העולם?
כיצד הדבקות היא ההכרעה האופטימלית בין שני הקצוות?
כיצד דבקים?

ב. ואולם גזרה חכמתו, שלהיות הטוב שלם, ראוי שיהיה הנהנה בו בעל הטוב ההוא. פירוש - מי שיקנה הטוב בעצמו, ולא מי שיתלוה לו הטוב בדרך מקרה. ותראה שזה נקרא קצת התדמות, בשיעור שאפשר, אל שלימותו ית'. כי הנה הוא ית"ש שלם בעצמו, ולא במקרה, אלא מצד אמתת ענינו מוכרח בו השלימות ומשוללים ממנו החסרונות בהכרח. ואולם זה אי אפשר שימצא בזולתו, שיהיה אמתתו מכרחת לו השלימות ומעדרת ממנו החסרונות. אך להתדמות לזה במקצת, צריך שלפחות יהיה הוא הקונה השלימות שאין אמתת ענינו מכריח לו, ויהיה הוא מעדיר מעצמו החסרונות שהיו אפשריים בו. ועל כן גזר וסידר שיבראו עניני שלימות ועניני חסרון, ותברא בריה שיהיה בה האפשרות לשני הענינים בשוה, ויותנו לבריה הזאת אמצעיים שעל ידם תקנה לעצמה את השלימות ותעדיד ממנה את החסרונות, ואז יקרא שנתדמית במה שהיה אפשר לה לברואה, ותהיה ראויה לידבק בו וליהנות בטובו:

מה ערכה של הבחירה החופשית?
לשם מה יש צורך לברוא בעולם טוב [שלימות] ורע [חסרון]?
כיצד גם בריאת הרע חיונית על פי הטוב האופטימלי?
כיצד דבקים בבורא?

מהו נקודת החיסרון המחשבתי שמצויה בעמדת הרמח"ל? האם פתרונו של הרב קוק מוצלח יותר?

הרב קוק - קובץ א תמג

תמג. מה אנו חושבים על דבר המטרה האלהית בהמצאת ההויה? אומרים אנו שהשלמות המוחלטת היא מחוייבת המציאות, ואין בה דבר בכח [=בפוטנציה], כי אם הכל בפועל. אבל יש שלמות של הוספת שלמות, שזה אי אפשר להיות באלהות, שהרי השלמות המוחלטת האין סופית אינה מניחה מקום להוספה. ולמטרה זו, שהוספת שלמות גם היא לא תחסר בהויה, צריכה ההויה העולמית להתהוות, ולהיות לפי זה מתחלת מתחתית היותר שפלה, כלומר ממעמד של החסרון המוחלט, ושתלך תמיד הלוך ועלה להעליה המוחלטת. וההויה נוצרה בתכונה כזו שעדי עד לא תחדל מהתעלות, כי זאת היא פעולה אין סופית. וכדי להבטיח את העליה בעצמותה של ההויה, נוצרה כולה בעילוי עליון, והעילוי היה יותר מכדי השיעור שתוכן מוגבל יכול להיות בפועל, אף על פי שהוא יכול להיות בכח. על כן בהופעת ההויה בפועל נתקלקלו הדברים, והכחות נסתבכו זה בזה, והגם עוסקים במלחמה חריפה, עד שתנצח המחשבה המוחלטת האין סופית של הטוב, ויתוקן הכל, בצירוף העילוי של נתינת מקום להשלמתה של עליה בלתי פוסקת, שזהו ערך מיוחד, שבזה הבריאה משלמת את כבוד בוראה.

במה דומה פירוש לפירוש הרמח"ל ובמה שונה? למה העולם מסובך? מה מבטיח את ההתעלות האינסופית? האם המושג 'חוק כלים שלובים הרוחני' מסייע בהבנת פתרון זה? מדוע פתרונו של הרב קוק לדילמה הוא 'הפתרון הטוב ביותר האפשרי שיוצע אי פעם' לדילמה המרכזית?